

UNIVERZITA KARLOVA PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA

POSUDEK OPONENTA PRÁCE

Téma práce : Role trestního práva při postihování šířitelů záměrně nepravdivých sdělení

Autor : Matyáš Nespala

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Oponent: JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.

Rozsah práce: 60 stran

Datum odevzdání práce: listopad 2024

1. Charakteristika tématu:

Práce Matyáše Nespaly si klade za cíl trestněprávně prozkoumat problematiku šíření nepravdivých zpráv. Předložená práce je převážně juristická; obsahuje však i zajímavé kriminálně politické úvahy. Autor ve svém výkladu akcentuje zájem na ochraně veřejného pořádku a klidného občanského soužití. Vychází z předpokladu, že trestní právo nemá tyto společenské vztahy zajišťovat za cenu omezení veřejné diskuze a postihování politických názorů. Práce je cenná zejména díky výsledkům empirického šetření – vyhodnocení odsuzujících rozsudků trestních soudů o trestném činu šíření poplašné zprávy dle § 357 tr. zákoníku. Tato zdařilá monografie proto obsahuje četné kasuistiky a dílčí poznatky z aplikační praxe, které jsou přínosem i z hlediska všeobecné trestněprávní teorie (např. k otázce nezpůsobilého pokusu). Práce je aktuální již proto, že diplomant reflektuje případy šíření poplašných zpráv v podmínkách nedávného nouzového stavu za covidové epidemie. Práce odráží skutečnost, že podle § 357 TZ bývají posuzovány velmi různorodé jevy (nejen v míře společenské škodlivosti). Po stránce opatření a vyhodnocení pramenů šlo o náročný diplomní úkol, jehož splněním kandidát prokázal nejen velmi dobré teoretické znalosti, ale také dovednost koncipovat originální odborný text metodami analýzy a syntézy. Práce čerpá z širokého okruhu judikatury a využitím zahraničních pramenů do značné míry nahrazuje nedostatek seriosního monografického zpracování dané problematiky.

2. Hodnocení po formální a obsahové stránce:

Systematika posuzované práce je dostatečně přehledná a logická. Autor ve svém úvodním výkladu snaží vysvětlit rozličné pojmy, které označují různá nepravdivá sdělení a objevují se v novinářském či politologickém diskurzu (dezinformace, misinformace, hoax, fake news). Autor dospěl k vlastní definici dezinformace jako „úmyslně nepravdivé nebo úmyslně zavádějící informace s výhradou zjevného humoru či parodie“. Správně však uznává, že i přes snahu jej terminologicky vymezit, zůstává pojem dezinformací neurčitý. Nesdílí proto názor, že by měly podobné vágní termíny být přejaty do pozitivní úpravy jako označení protiprávních či trestných jednání. Diplomant dále zkoumá, které formy záměrně nepravdivých sdělení mají relevanci z hlediska trestního práva. Zabývá se, jak už bylo řečeno, především skutkovou podstatou trestného činu šíření poplašné zprávy dle ust. § 357 odst. 1 TZ. Tento delikt spočívá v tom, že pachatel úmyslně způsobí nebezpečí vážného znepokojení alespoň části nějakého místa tím, že rozšiřuje poplašnou zprávu, která je nepravdivá. Diplomant zdůrazňuje, že úmysl šířitele poplašné zprávy se vztahuje jak ke znaku nepravdivosti, tak k poplašnému charakteru zprávy. Pachatel ví, že je jím šířené sdělení nepravdivé a je minimálně srozuměn s tím, že je zpráva

způsobila alespoň u části obyvatelstva vyvolat obavy. Autor má za to, že se pachatel uvedeného trestného činu nemůže účinně hájit tvrzením, že jednal ze žertu nebo recese, pokud si byl vědom toho, že šíří záměrně nepravdivé sdělení poplašného charakteru. Za klíčový znak autor označuje objektivní nepravdivost zprávy, tzn., že informace, kterou zpráva obsahuje, musí být v rozporu se „skutečným stavem“. Pokud se poplašná zpráva zakládá na pravdě, je dle názoru autora vždy prospěšná, přestože je s to způsobit znepokojení.

Diplomant se dále podrobně obírá skutkovou podstatou pomluvy, přičemž reflektuje i dosavadní úvahy o dekriminalizaci. Ve světle judikatury se diplomant zabývá mj. rozlišením mezi nepravdivými údaji a subjektivními hodnotícími výroky. Hodnotící soudy jsou definovány jako takové, které nelze podrobit objektivnímu ověření, protože nevycházejí z konkrétních faktů, ale z osobního úsudku. Autor správně poukazuje na to, že hrubé slovní útoky, nadávky atd. samy o sobě neodůvodňují odpovědnost za tento trestný čin. Autor se detailně a srozumitelně zabývá rozdíly mezi trestněprávní a občanskoprávní ochranou cti a dobré pověsti. Bere v úvahu zejména otázku důkazního břemene, resp. zásadu vyhledávací v trestním řízení.

Detailní analýzu diplomant provádí i v případě skutkových podstat dle § 405 TZ o popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia. Je patrné, že se autor snažil k látce politicky motivovaných verbálních deliktů přistoupit objektivně. Jeho přístup k této látce je spíše pozitivistický a vychází z úpravy v mezinárodních úmluvách. Autor si je vědom slabých míst kriminalizace podobných vyjádření z hledisek ústavněprávních i z pohledu zásad trestněprávní nauky. Místy ovšem autor příliš mechanicky přejímá argumentaci Nejvyššího soudu v publikovaných rozhodnutích a stanoviscích, aniž by ji podrobil vlastní kritice. Na druhé straně autor správně zdůrazňuje pochybnosti ohledně aplikace podobných ustanovení na aktuální ozbrojené konflikty, o nichž jen stěží mohou být k dispozici ověřené informace. Kladně hodnotím úvahy diplomanta nad případy, kdy „dezinformace“ mají povahu tvrzení zcela absurdních, jejichž nepravdivost je všeobecně známa (notoriety).

Posuzovaná práce obsahuje rovněž poměrně obsáhlý výklad právně historický, který autor pojal formou samostatného exkurzu a zařadil jej až za výklad o platné právní úpravě. Tato systematika není obvyklá, nicméně v rámci předložené práce není na úkor srozumitelnosti. Autor přibližuje vývoj trestního postihu šíření poplašných zpráv počínaje obdobím po první světové válce, kde se soustředí na obsah zákona na ochranu republiky z roku 1923. Podrobně autor přibližuje i vývoj během komunistického režimu. Autor tak věnuje dostatečnou pozornost např. úpravě obsažené v zákoně č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Poukazuje na to, že předpisy platné po roce 1948 postihovaly i nedbalostní jednání a tzv. šuškandu. Historické předpisy mimo jiné výslovně zakazovaly i šíření zpráv způsobilých vyvolat „panické tržní reakce“ obyvatelstva. Rozšiřování poplašné zprávy z nedbalosti bylo trestné za předpokladu, že pachatel byl schopen rozpoznat možný následek jejich šíření. Autor se zamýšlí nad možností trestního postihu pravdivých poplašných zpráv za komunistického režimu. Dospívá k závěru, že tehdejší předpisy mezi pravdivými a nepravdivými zprávami nerozlišovaly; rozhodující byla způsobilost zprávy vyvolat nežádoucí účinky. Podobný závěr autor nachází i v dobové komentářové literatuře.

V další části práce diplomant seznamuje čtenáře s výsledky svého empirického šetření, v jehož rámci vyhodnocoval rozsudky z trestních řízení vedených pro delikt podle § 357 TZ. Autor se snažil vytvořit určitou typologii těchto případů. Jako nečastěji se vyskytující typ autor označuje oznámení o smyšleném výbušném zařízení na veřejném místě („bombová poplašná zpráva“). Autor rozlišuje mezi případy, kdy informovaným subjektem je přímo policie od situací, kdy pachatel adresuje poplašnou zprávu jinému subjektu (např. škole, v níž se má údajně výbušné zařízení nacházet). Připomíná, že modus operandi pachatelů i dnes zahrnuje ručně psané dopisy. Za přínos práce považují obecnější úvahy autora o nezpůsobilém pokusu, resp. zániku jeho trestnosti. Autor řeší řadu reálných i hypotetických případů, včetně otázek jednočinného souběhu s jinými trestnými činy (porovnává zejména prosté nepravdivé oznámení s případy výhrůžek spojených s různými požadavky). Diplomant uvádí zejména řadu různých konstelací,

kteře se objevily během nouzového stavu za covidové epidemie a nebyly právní vědou dosud reflektovány.

Další část výkladu je věnována tzv. dezinformačním webům, které poskytují směs skutečných a smyšlených informací o domácím a světovém dění. Autor správně zdůrazňuje, že pro právní posouzení zpráv na těchto webech není směrodatné jejich zařazení na seznamy „nežádoucích“ či nepřátelských webů jejich politickými protivníky (např. neziskovými organizacemi), ale ani orgány exekutivy. Autor blíže rozebírá některé známé „dezinformační“ causy z nedávné doby. Na příkladech trestních věcí bloggerů Vrábela a Peterkové se diplomant snaží rozlišit vyhocená politická vyjádření a trestné šíření nepravdivých zpráv, které mohou vyvolat paniku/vážné znepokojení (např. z bezprostřední hrozby jaderného konfliktu nebo ze smrti v důsledku zdravotních komplikací způsobených očkováním). Diplomant se blíže zabývá subjektivní stránkou šíření poplašné zprávy, včetně problematiky dokazování. Správně zdůrazňuje, že závěr o srozumění obviněného s následkem, který má zde povahu pouhého ohrožení, se musí vždy opírat o jednoznačně prokázané skutečnosti, vyplývající z kontextu stíhaného projevu.

Autor srozumitelně a logicky polemizuje s návrhy *de lege ferenda*, podle nichž je zapotřebí formulovat novou skutkovou podstatu, jež by postihovala tzv. dezinformace. Svůj názor diplomant opírá o ústavněprávní limity omezení svobody projevu. Dle autora neobstojí podobné snahy především v testu nezbytnosti a proporcionality. Další omezení projevu se autorovi odůvodněně nejeví jako potřebná. Kandidátovi lze vytknout snad jen to, že ve své analýze vůbec nebere v úvahu i druhou krajnost, totiž případnou dekriminalizaci některých dnes postihovaných jednání (např. omezení možnosti postihu projevů na internetu jen na případy, kdy skutečně došlo k vážnému znepokojení obyvatel nebo nákladným zásahům státních orgánů). Takový závěr by totiž logicky vyplýval ze subsidiární role trestního práva (zde typicky ve vztahu k přestupkům, resp. možnostem „závadové“ internetové stránky nebo účty na sociálních sítích zablokovat).

Po stránce formální předložená práce splňuje všechny předepsané požadavky. Autor čerpal z širokého okruhu rozmanitých pramenů, včetně řady zahraničních. Poznámkový aparát je řádně veden, což se týká i zdrojů ze sítě internet. Také stylistická úroveň práce je velmi dobrá. Vysoce hodnotím, že autor prokázal schopnost kritického odstupu od svých pramenů. Po stránce metodologické je jeho práce zdařilou syntézou, která přináší nejen základní výklad problematiky, nýbrž i četné dílčí poznatky, které dosud nebyly publikovány. Na druhé straně jako nedostatek hodnotím velmi stručný závěr práce.

3. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě: Při ústní obhajobě může kandidát odpovédět na následující otázky:

Co když mladistvý ukazoval kamarádům doma bombu od propan butanu s tím, že je to „atomovka“, kterou „odpálí, pokud se naštvě“. Chlapci poté sdělovali tento poznatek dospělým občanům, kteří přivolali policii a ta pro jistotu evakuovala celou ulici.

Co když cílem obviněného bylo šířením nepravdivých zpráv o upírech a mimozemšťanech získat příjmy z reklamy a nikoli způsobit znepokojení? Doufal, že si každý soudný člověk domyslí, že zpráva není pravdivá a jde o tzv. hoax sloužící k pobavení čtenářů.

Co když byl obviněný pouze technickým správcem webové stránky, která šířila poplašnou zprávu, avšak neměl žádný vliv na její obsah, který vkládaly jiné osoby?

4. Doporučení / nedoporučení práce k obhajobě. Doporučuji k obhajobě.

5. Navržený klasifikační stupeň: 1 (výborně)

V Praze dne 10. prosince 2024

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.